

(1914 йил 27 февралда Тошкандда «Колизей» театри биносида «Турон» труппасининг расмий очилиши муносибатида сўзланган нутк.)

Жамоат!

Сиз хурматлуларга тиётр хусусида бир неча сўз айтмакка жасорат килиб, каршуларингизга чикдим. Бу хусусда маним густохона харакатимни афу этмаганингизни ожизона рижо килурман.

Бизни Тошканд шаҳрида бир неча мартаба миллий тиётрлар ўйналган бўлса ҳам, холис Туркистон тилида хануз бир тиётр ўйналмагонлиги барчамизга маълумдир. Шул сабабли баъзи кишиларимиз тиётрга, эхтимолки, ўйинбозлик ёхуд масхарабозлик кўзлари ила бокурлар. Холбуки, тиётрнинг асл маъноси ибратхона ёки улуглар мактаби, деган сўздур. Тиётр сахнаси хар тарафи ойнабанд килингон бир уйга ўхшайдурки, унга хар ким кирса, ўзининг хусн ва кабиҳини, айб ва нуксонини кўруб ибрат олур. Ва бу сахнада кўзига ёмон кўрунган паст одатлардин ва бузук ахлоклардин узр килмокга харакат килур. Биноаналайх тиётрни бузук ахлоқ касалларининг энг ёкимли давосига ўхшатган киши ёлгончи бўлмаса керак, деб ўйлайман.

Тиётр сахнасига чикиб, юзига ун суртиб, бир масхарабоз шаклига киргон зотлар гўёки табиби хозик мисолиндадурлар. Бунлар аччик роман [\[1\]](#) ларни ширин даволари ила халкга едирурлар ва аччик насихатларни сучук сўзлари ила халкга эшитдурурлар. Биз шу зотларга ва тиётрларга кандай кўз ила бокмогимиз керак? Муни ўрганмак учун биз ўзимиздан бошка мутараккий мамлакатларга бокайлик. Мисли устимизга хоким бўлуб тургон русларга, туркларга, немисларга, франсузларга, яҳудийларга ва бошкаларга, кўб узок кетмайлуқ, энг якин кўшниларимиз бўлгон Кофкоз мусулмонларига. Бундан ўттиз йил мукаддам Кофкоз мусулмонларидин энг аввал чикиб тиётр китоблари ёзган ва юзига ун суртиб тиётр сахнасига чикгон, адиби шахид Мирза Фатхали Охундов жанобларига халк кандай кўз ила каради? Мархум Охундов халкнинг нуксонини кўрсатгон, миллат тараккийсига ва мамлакат ободлигига хизмат килгон, исми хар ерда хакорат ила зикр килинурди ва ўзидан хар ким нафрат килурди. Лекин ўттиз йил ўтгандин сўнг мархум Охундов жанобларининг чеккан машаккатлари ва тортгон

захматларини миллат ўйлаб, тақдир килуб, онинг хотираси ва рухининг шодлиги учун улуг бир юбилей, яъни дуо мажлиси ясадиларки, ҳозирга қадар бундай улуг мажлис мусулмонлардин ҳеч бир киши учун ясалғони йўқдур. Марҳум Охундов тутган йўлнинг улуг фойдалари ҳозирда кўринмакда бошлади. Кофкозиянинг ҳар бир ерида ҷамияти хайриялар очилуб, аларнинг тиётру шуъбалари ташкил топди, буларнинг энг машҳурлари Боқуда «Нажот ҷамияти» дурки, бу ҷамият тиётр воситасила Кофкоз халқининг ахлоқини ҳийла ислох қилди, гафлатдин ўйғонтирди, тараккий ва маорифга ҳавасларин ортқирди. Ҳозирда тиётр воситасила ҳар йил мингларча ақча ҷамъ қилур. Юзларча мусулмон фақир ва ожизларга ёрдам берур. Қўлидан қелгунча миллатининг номус ва обрўсини ҳифз қилур ва шаҳарнинг атрофида бўлгон қишлоқларда ўттузга яқин мактаблар очуб, ислом болаларини тарбия ва таълим қилур. Юзларча миллат болаларини тарбия қилуб, ўқитуб, ҳақиқий миллат ва ватан ҳодимлари этиб майдонга чиқарур.

Модомики, бизим энг яқин қўшниларимиз ва ватандошларимиз ва диндошларимиз бўлгон тоторлар ва Кофкоз мусулмонлари бу тариқа тараккий ва тамаддунга қадам қўйдилар. Ва ёлғиз тиётр воситасила ўз миллат ва ватанларина бунча хизматлар қўрсатқилар. Биз, туркистонликлар на учун онлардин ибрат олмаймиз? На учун ўз тилимизда тиётрлар ясаб, орамизда бўлгон бузук одатларни йўқ қилмоқга ҳаракат қилмаймиз? На учун Туркистонда биргина бўлгон ҷамиятимизни ва фақирликдин инқирозга юз тутган мактаб ва маорифимизни ободлигига саъй ва қўшиш қилмаймиз?

Бизим Туркистон мамлақати туфғроғ, сув ва ҳаво ҷихатидин энг бой мамлақатлардин бўла туруб, на учун ўзумиз бундан фойдалана олмаймиз?

Мана, кетба-кет етган бундай саволларга ҷавоб бермак учун нодонлик ва оламдин ҳабарсизлик, демақдин бошқа чора йўқдур. Бу нодонлик ва дунёдин ҳабарсизлик балосидан қутулмак учун энг аввал орамизда ҳукм сурган бузук одатларнинг бузуклигини билмак ва ўрганмак керақдур.

Бас, бизга бу билдурғувчи ва ўргатувчи ёлғиз тиётр саҳнақидур. Сониян онларни тарқ қилмак керақдурки, они тарқ қилдирувчи яна ҷамият ва тиётр воситасила очилгон мактаб ва мадарасамиздур. Шул сабабли ҳимматли ёшларимиздан ва ҳимматли бойларимиздан бу тиётрларга фақат ўюн ва масҳарабозлик қўзила бокмасдан, миллат ва ахлоқ ҷихатидан энг ибратли бир манзара ва улуглар учун очилгон фойдали бир мактаб назари ила бокмоқларини ожизона арз ва истирҳом қилурман.

«Туркистон вилоятининг газети», 1914 йил, 2 март